

zonyit, mit miből következett, hisz, vagy sejt. Az írónak különben, még ha vagy husz könyvében sem volt képes valami igazán jelentőset mondani az életről, a világról, még talán lehetnek okos tanácsai, használható elvei a közélet kisebb-nagyobb kérdéseiben, — de ezt tessék külön megmutatni. Ötven év még nem a vég, de már messze tulesik a fakardos csaták idején: Kérjük már letenni a hamis kardot és elővenni, ha van olyan, az igazit, hadd lássuk tisztán, vág-e az éle és kit hogyan sebez? Lehet, hogy az süil ki, amit Madzsar mond és hogy a zagyva dadogás csak takarója valami tudott és akart célnak. Lehet, hogy nem ez süil ki. Lássuk! És a legkevesebb, amit az írótól, az egyszerű cikkirótól is megkövetelünk, hogy mielőtt odaül, hogy az emberiségnek gyakorlati tanácsokat adjon, sokat gondolkozzék és mielőtt gondolkoznék, hosszasan készüljön fel, táplálja és élesítse a tudományát. Ha pedig ehhez már túl öreg; ha kardja suta; ha karja nem bírja — hagyja az ismeretlenségben való erőlködést, amely az író műveit is csak kompromittálhatja és öregségére szégyent hoz. Akkor már jobb, ha megmarad a regényeinél. Persze igazi kultúra, nagy szellemi felkészültség nélkül a művészetben többnyire épp úgy nem lehet nagyot alkotni, (ezt is a legjobban Kassák sok sikerületlen munkája igazolja), mint ahogy nem lehet csupán a kultúra eszközeivel valamit is változtatni a világ során. De, mint mondtuk, számolunk a lehetőséggel és az új lángész jöttéig beérjük annyival, amennyit az adott emberektől, az adott viszonyok között várni lehet. Azután: művészi téren már láttunk csodákat, különösen ha a tehetség őszinte valóság- és igazság-tisztelettel párosul. Feltételezhetjük-e ezt Kassákról? Kicsit nagy előleg ilyen rossz adósnak... Mindenesetre egyelőre tartózkodunk attól, hogy véleményőszinteségét kétségbevonjuk és szándékait gyanuba fogjuk. Ez a legtöbb, amit ma vele szemben még tehetünk.*

(Köves Miklós)

FORMA ÉS VALÓSÁG. Ha nem véletlenül történik és nem a recenzió-muszáj-sorrendjéből adódik: nagyobb perverzítást el sem tudok képzelni, mint Sinclairet és Borchardt-ot egy sikon. Hogy Upton Sinclair kicsoda, ezt a lap hasábjain nem kell külön megmagyarázni. Rudolf Borchardt a mai német irodalom egyik legelőkelőbb formaművésze. Konzervátor és ujitó, distancirozott és szertelen. De a szertelenség nála sokféle: a mindenbe-beleélés, az újratétel, mely azonban sohse reflexió, de újáteremtés. Játékos és aszkéta egyben. Inyenc falat, de nehéz falat, élvezni csak azok tudják, akik megemésztik. Nagyrabecsült fogalom: egy majdnem-Stefan George. Tehát kevesen ismerik. A forma szigora és makulátlansága mást nem is eredményezhet. Minden a forma. Ami formába önthető, az tartalom. Ami formát kapott, az mondani való. Izgató tünemény: Borchardt a szenvedély és fegyelem kiegyensúlyozottsága. A szenvedély a lényegét szédülja, Borchardtnál a szenvedély a kristályosító erő. Tipikus barokkember, de még le sem írod a jelzöt, már kiütözik

* Utólagosan olvastam Kassák egy újabb cikkét, most már az egyén és a tömeg általános kérdéséről, valamint Bálint György válaszcikkét. Előbbiről, amely Gustave Lebon rég elavult és újabban Németországban felfrissített nézeteinek gyenge másolata, csak annyit mondhatok, hogy ez viszont Kassáknak husz év óta bizonyos szünetekkel mindig hirdetett „világnézete.” Ami Bálint György válaszcikkét illeti, azt nagy egészében mint igen találót üdvözölhetem, de tévesnek látom abban, hogy Kassák „pálfordulásáról” beszél. Mint fennebb jeleztem, K. mindig, még akkor is, amikor „forradalmárnak” vallotta magát, bevallottan individualista volt, a tömeget, ugysis mint olvasóközönséget és ugysis mint politikai tényezöt, nyíltan lenézte és ha egy bizonyos időben „kollektiv emberről” beszélt, ezalatt legjobb esetben a művész énjének „kollektiv” voltát, különben pedig körülbelül azt értette, amit manapság a „Führer” fogalmával helyettesítenek. (K. M.)

az antik ismertető jegy és szót kér a gotikus ember. Egyetlen egy ember, aki a formavarázssal zsonglórkodásra képes. És minden zsonglórkodás előtt kalapot kell emelni: világos, mint a kristály, de ez a világosság a legnagyobb titok pózában tetszeleg. Borchardt ifjukorunk nehéz divatja. Hofmannsthaljához és a formáról való beszélgetéséhez a sznob gesztusával nyultunk, de ma tudjuk, hogy ez nem volt véletlen: Borchardtnál a mohóság és mindenbe-szerelmese-
 idés, a szenvedés és fegyelem ghejtő-atmoszférából indulnak ki. A leguniverzálisabb német formajátékost a németek sohse értették meg és hiába igenel porosz tradíciót és hiába isteniti a háború idején Vilmos császárt és Ludendorffot, Bartels irodalomtörténete két sorral idézi el: „Blei vezérként dicséri, de én nem ismerem, valószínűleg zsidó lesz“. Eltalálta: Borchardt zsidóból lett porosz. Konvertita, aki Platót közvetít. Dante fordítása német irodalmi esemény, de a rokokó pásztorkölteményeinek sincs nálánál biztosabbkezü felélesztője. Mindent ural, amit formába önthet. Biztoskezü titokzatosság: költő. „Hogy a titokzatosság ki ne haljon az emberi nemből, ezért vannak a költők“. Most regényt írt a valóságról (*Vereinigung durch den Feind hindurch-Bermann-Fischer Verlag, Wien*) akárcsak Sinclair (*William Fox-Malik Verlag*). És ez a valóság: a sibervalóság, a gazdasági anarchia és a pénzterror. A hős, az ipar-
 kapitány és a filmfejedelem Sinclairnél: ősfigura, Borchardtnál: új lehetőség. Ha a Dante-tolmács el tudott tévedni Ludendorffhoz, akkor a siber sem lehet meglepetés. De míg Ludendorff extázisa volt: szenvedély fegyelem nélkül, addig Nienhus összegező figura: formaeredmény. És a regény ennek megfelelően forma-tett. Tartalom, mert formába önthető. Művészet, mert szuverén. Valóság, de úgy, ahogy én akarom: „Das Bild der Welt ist so wahr, wie die Welt selber“.

Borchardt regénye felületnézetre: aszkétikus formatökély, de lényegében egy sztratégiai feladat játékos gyönyörűsége. Nem véletlen, hogy a főhős egy volt vezérkari tiszt, akinek kedvenc vesszőparipája az ellenségen át való egyesülés teóriája. Ő és szerelme, az elszegényedett grófnő a háború utáni Németországban a szárazra került hal szerepét élik. Aztán letörnek: dolgoznak. És itt ismerik fel az ellenséget: a pénz-vagyon harácsolókat, a Stinneseket és Kreugereket, akik barátokká, számukra nélkülözhetetlen eszközökké akarják őket akvirálni. Egy arisztokratikus életprincipium tiltakozik itt a pénzfejedelmek prioritása ellen: „Nienhus a praktikus életből jön, vállalkozó és üzletember. Ez a világ csak hasznot és sikert ismer, de nagyságot nem“. Nienhus: a lényegtelen, akinek el kell nézni a feje fölött és ha nem lehet, akkor rajta keresztül, de semmivé kell avatni: hazug nagysággá, ellenséggé. A siber, a pénzfejedelem kívülálló; néppel, nemzettel, emberekkel nincs közössége. Ellenség: keselyű, hiéna, idegen. Idegen, tehát akadály. Mit akadályozhat meg? Például, hogy ez a két szerelmes összekerülhessen. Közéjük áll, az egyiket felhasználja a másik ellen, de a sztratégia győz, a két szerelmes egyesül és nekünk el kell hinni, hogy ez világrengető tett, hogy ez a pénzfejedelem vége, hogy ez a magasabb erkölcs, a történeti tudat és a közösségi gondolat győzelme! Nem más ez, mint a valóság irodalmi kiélése, magasabbrendű játék, formagyönyörűség. Az egész regény egyetlen egy mondat, de a tartalom a mondatkilélegzés után illuzórikus. Egy hét mulva márcsak két kitenyészített telivér hősi alakra emlékszünk és egy Hodler-figurára. És a Hodler-figura: a siber. Ahogy belép a regénybe, lecsüngő nehéz karokkal, suta gesztusokkal, ahogy dekoratívra realizált mozdulatokkal végigevezi a regényt: ez kivédhetetlenül Hodlert idézi. És a világ legtermészetesebb dolga, hogy ebben a regényben tényleg rábukkanunk az árukodó mondatra: „ahogy ott állt, ez hodleri kép volt“. Borchardt regényében a valóságból nem születik valóság: megfogható, kontrollálható, alkalmazható tartalom. Ez nem lehet a valóság formája. A sztratégiai gyönyörűség és a Hodler-figurába oltott siber csak a költő szuverén szemhunyasát, szem-pilla mögötti világát példázzák, a költőt, aki az ellenséget a maga módján intézi el: „muljon el ez a vihar felőlem és holnap csakugy vagyok, mint ahogy tegnap voltam“.

Ezzel szemben Sinclair regénye semmi más, mint valóság. Egyszerű anyag, amit a sinclairi autoritás avat dokumentummá. Regény nem lehet: az írónak nincs benne szerepe, adminisztratív erő, a valóság alárendeltje. Sinclair még

ennél is több és kevesebb: a valóság kéjelgője. A kiindulási pont nyíltan beszél: „30 éve úgy szerepeltem a publikum szemében, mint iparfeudalizmusunk „elővezetője“ és mindig azt mondták: Sinclair túloz. Sziámi és tasmániai művelt könyvrecenzorok kijelentették, hogy ez lehetetlenség... Ezért tehát most egy élő embert vezetek elő. És ez alkalomból még Sziámban és Tasmániában is kell, hogy belássák: bizony ez lehetséges!“. Egy diadalmas „nesze nektek“ ez a könyv: maga a forrás, maga a valóság nyilatkozik meg. Sinclair csak ír, rendez, csoportosít. Jegyzőkönyvvezető: a tanu beszél. Nem más ez a könyv, mint egy hitelesített tanuvallomás. William Fox, a bukott filmfejedelem mondja el élettörténetét. És ez az élet egyet bizonyít: a pénz őserdőmorálját. A nagy halak megeszik a kis halakat. Adva van egy magyarországi származású kis zsidó, aki zseniális üzleti érzékkel felismeri a filmszalag jelentőségét és évek alatt filmfejedelemmé duzzad. A hangosfilmmel, a patentekkel a monopól vállalatok kerülnek felszínre. Vállalatok, bankok, melyeknek nincs közük a filmhez, de az aranybányát végre felismerve, ráteszik a kezüket és aki nem pariروز, azt a nagy bünszövetkezetek receptjeire emlékeztető módon felmorzsolják. A bankok nem tűrnek maguk mellett más pénzhatalmat és W. Fox egy szép nap rájön, hogy ő az üldözött vad. A pénzarisztokrácia nem tűrheti, hogy holmi bevándorolt zsidócskák egyjelentőségűek legyenek vele, ép ezért — igaz, hogy fehér szegfűvel a gomblyukban —, de kifosztják. A hatszázmillió összeszugo-rodik és Fox 20 millió dollárral a zsebében, a súlyesztőbe zuhan. A nagy halak megeszik a kis halakat, a milliárdosok a milliomosokat. És a fehér szegfűs nagy halak a porondon tovább jelentik korunk erkölccsel egyjelentésű mindenható hatalmát. Sinclair regénye tiszta fénykép: annyira át van világítva, hogy a sugarak hirtelen és pillanatnyi áttörése csak a valóságot vetítheti. Itt nincs titok, itt nincs forma, itt a valóság a tartalom. És ez kevés. A valóságot ujjá kell teremteni, hogy ható értelme legyen. Sinclair ebben a regényben az alkotómunkát nyíltan szabotálja, szerepe kimerül a lábjegyzetírásban. És munkája mégsem haszon nélkül való, mint ahogy Borcharit sem beszélt a levegőbe. Egyben találkoznak, mert egyet példáznak: a pénz erkölcsjogtalanságát, ellenségváltat. Mindegyik a maga módján. Az egyik az arisztokratikus megvetés szuverénitásával: a tartalommal lényegült formával, a másik a tiszta valósággal, a formává nem lényegülő meztelen tartalommal.

(Fábry Zoltán)

ROBERT DAVID, NAPJAINK CSEH „VILLON“-JA. Néhány hónappal ez előtt érdekes verskötet látott napvilágot Prágában*). Egy ismeretlen nevű cseh költő balladáit tartalmazta, számszerint 52 darabot, François Villon modorában. A könyv máról holnapra az irodalmi érdeklődés homlokterébe került, alig negyed év alatt három kiadást ért meg, egyre többen beszéltek, írtak, vitatkoztak róla, találgatták, ki rejtőzik az álnév mögött. A különös verskötet zavarba hozta a cseh szellemi élet embereit. Ki írta a formailag kétségtelenül tökéletes balladákat? Miért választotta az ismeretlenségbe burkolózó költő a villoni versformát és közlési módot? Milyen szerepe, küldetése, célja van e kötetnek? — túltáltak fel egymásután a kérdések. Vajjon aktuális-e ma a villoni vágású vers, nem hat-e mesterkéltlen? Nem keltik-e e versek a művirág benyomását? A találgatások és tapogatózások egyre sűrűbbekké váltak. A szerző után nyomoztak. Volt, aki Nezvalra gyanakodott s bizonygatta, hogy Nezval a szürrealizmus nyúgaitól kívánva szabadulni, rangrejtve szabad portyázásra indult a középkori francia líra nagyszerű lehetőségekkel kecsegtető területeire. Voltak azonban, akik másokra gyanakodtak.

E jelenség kapcsán nem érdektelen utalni arra, hogy az első cseh Villonfordításokat Otokar Fischer, a neves cseh író és esztéta adta ki, nem régen. Sokan úgy vélik, hogy ezek a fordítások hatottak Davidra és nem az eredeti Villon-versek. Villon ugyanis sokkal személyesebb és konkrétabb. Nincs jóformán egy balladája, melyben ne említene meg valakinek a nevét, vagy ne számolna le valakivel. Fischer, természetesen, a versek könnyebb érthetősége szempontjából elhagyta a személyi célzásokat és idézeteket, mert különben egy

*) 52 horokych balad vecného studenta Roberta Davida (Robert David örökdiák 52 keserű balladája). Fr. Borovy kiadása, Prága, 1936.